

H O O F D S T U K I.

Aanzien en Gezag.

DE DEVENTER KORTENHORSTEN.

Deventer wordt gemeenlijk een Saksische stad genoemd. Hoewel de geschiedkundigen het er niet over eens zijn, of over de oude grens van het Romeinsche Rijk tusschen Rijn en IJssel een samensmelting heeft plaatsgevonden tusschen de Romaniseerende Germaansche stammen (de Franken) en de oer-Germaansch gebleven Saksen, in elk geval bestaat er omtrent den Germaanschen oorsprong der oorspronkelijke bewoners van Overijssel geen twijfel. Dat karakter kwam in tal van instellingen tot uitdrukking. Het Germaansche recht kende b.v. geen geschreven regel, doch was op de gewoonte gebaseerd.

Het oude Deventer stadsrecht omschrijft het uitboeten van een misdaad dan ook aldus: "Hals weder hals, hand weder hand; dat is te verstaene die den anderen een hand afhout, die sal sijn hand weder verliezen". Eerst in later tijden werd deze eigenrichting vervangen door een rechterlijke uitspraak. Niet alleen in de rechtsopvattingen kwam het Germaansch karakter der Overijsselaren tot uitdrukking. Wij vinden het ook terug in de onderlinge verhoudingen tusschen de inwoners van een bepaalde streek. Ook toen er nog geen steden en burchten waren, stonden de leden van eenzelfden stam tot elkander in verhouding van burgers. Burgers waren uitsluitend de vrije grondbezitters. Zij vormden de hoogste stand. Daaronder volgden zij, die het volle genot van hun vrijheid bezaten, doch geen grondeigenaars waren: handwerkers, kooplieden en dergelijke. De derde stand werd gevormd door de overwonnen bewoners van een veroverd land. Deze waren cijnsplichtig aan hun overwinnaars en verschilden slechts weinig met de lijfeigenen.

Een afzonderlijken adelstand kenden de Germanen niet. Vrije burgerschap en eigengeërfdheid vormden den hoogsten maatschappelijken titel in de samenleving. Deze vrije burgers stonden op de hoogste trede van den maatschappelijken ladder. De gekozen opperhoofden waren niet anders dan de *primi inter pares* en kenden geen voorrechten, ontleend aan geboorte of aan traditie.

Het eigen vrije recht en de vrijheid en gelijkheid der burgers, zie daar de twee elementen, welke voor de Germaansche stammen en later ook voor de vrije steden in ons Overijssel typeerend waren.

Wij zullen in het vervolg van dit verhaal herhaaldelijk met deze twee grondslagen der samenleving kennismaken en daarbij tot de ontdekking komen, dat de Kortenhorsten uit het grijs verleden niet alleen

tot de categorie der vrije eigengeërfde burgers, maar ook tot die prima inter pares werden gerekend, die in hun kring de hoogste waardigheden bekleedden.

In het mooie boek "Overijssel", samengesteld onder redactie van Mr. G.A.J. van Engelen van der Veen, Mr. G.J. ter Kuile en R. Schuiling¹⁾, kan men alles vinden, wat omtrent de voorgeschiedenis van Deventer bekend is geworden. Ik zal daaruit in den loop van mijn verhaal eenige aanhalingen doen om feiten en omstandigheden in het licht te stellen, waarmede leden van ons geslacht rechtstreeks of zijdelings te maken hebben gehad. Ik begin reeds dadelijk met een beschrijving van het interne bestuur der Stad Deventer, omdat een onzer voorouders gedurende vele jaren deel uitmaakte van de magistraat en wel juist in een periode, dat Deventer op het hoogtepunt stond van zijn economischen bloei en zijn internationale cultureele vermaardheid, n.l. in de tweede helft van de 14de eeuw.

Uit het artikel van R. Schuiling, speciaal aan de bakermat van onze familie gewijd, ontleed ik, als inleiding, dit citaat (blz. 613 en 614):

"Van de inwendige toestanden der stad Deventer weten we vóór 1337 niet veel; in dat jaar beginnen de cameraars-rekeningen, die in druk zijn uitgegeven tot 1393 en tot aan het einde (1794) ons over allerlei in te lichten; cameraars, vóór 1538 twee (1 voor inkomsten uit de tollén, landén en tinsén en 1 voor de opbrengsten der accijnzen en verkochte burgerrechten), daarna één, komen min of meer overeen met onze gemeente-ontvangers; zij voerden het financieel beheer. In de 14e eeuw bestond de stad in politieken zin uit acht straten, die steeds in deze volgorde genoemd werden: Polstraat, Waterstraat, Noordenbergstraat, Engestraat, Bisschopstraat, Overstraat, Bergstraat en Assenstraat. De magistraat bestond uit 12 schepenen en 12 raden (consuls), die om het jaar schepenen en raad waren; de raden werden alleen geroepen in zaken, die ze als schepenen hadden behandeld; de hoofdleiding berustte dus bij de schepenen, die niet alleen regeerden, maar ook de rechtspraak aan zich trokken; iedere maand waren er twee nieuwe aan het bewind, die dan maandschepenen of "burghermeesters in den tijd" heetten. Naast deze magistraat stonden de leden der gezworen gemeente, die de burgers vertegenwoordigden en (op St. Peter ad cathedram, d.i. 22 Februari) de magistraat kosen, tenzij deze zichzelf aanvulde (aan het eind der 15de eeuw 96 - in iedere straat 12 -, later 48). Ik kom op de verkiezing van de Gezworenen en van de Magistraat nog terug.

Van de verschillende ambtenaren waren de cameraars, die deel uitmaakten van het stedelijk bestuur, reeds genoemd; verder waren er twee zegelaars (voor het archief), wijnheeren (voor het stadswijnhuis, later de "Steerne", volgens Sylvanus "de Grafhof van twisten ende van sorgen), timmermeesters, een hoofdmeester, gruitmeesters (die toezicht hielden op de gruit, een aftreksel van mirte- of gogelbessen, waarmee men het gerste- of haverbier kruide, toen men nog geen hop gebruikte en waarop belasting was), tollenaars enz."

¹⁾ Uitgave A.E.E. Kluwer, Deventer 1931.

Verder dienen nog in verband met ons geschiedsverhaal de "weidegreven" genoemd te worden. Deze waren belast met het toezicht en de bescherming van het vee, dat op de Bergweide of Teuge rechts van den IJssel, ten Noorden der stad, geweid werd. Het weiderecht kwam toe aan de groot- of grasburgers in tegenstelling tot de klein- of halfburgers. Nog steeds genieten de grootburgers (het waren er in 1930 nog 228) jaarlijks, als herinnering aan het oude weiderecht, een uitkeering van f 30.—.

Dumbar (1) schrijft op blz. 28 omtrent de weidegreven het volgende: "Het opsicht en de zorg over beide weiden was in de eerste tijden toevertrouwt aan twee Leden uit den Raet, den naem van Weidegreven voerende, hier toe jaerlijks door de Magistraet gekozen, doch naderhand verklaert als een vaste bediening der twee jongste Schepenen. Bij dese twee voegde men in het jaer 1464 noch twee andere uit het Lichaam der Gezworen Gemeente".

Deze functionarissen hadden vier schutters in hun dienst. Hun taak was de beesten en paarden "op te branden; als de beesten op de weide gaen des nagts bij beurten de wacht te houden; het ongewaerde vee te schutten; zorg voor het bevruchten der weide te dragen, de melkpaelen ter bequame tyden te verzetten; en de beesten, wanneer dienstigh wordt geoordeelt, van de eene weide naar de andere te drijven enz." (blz. 29).

Ziehier in het kort de interne bestuursverhoudingen in Deventer ten tijde, toen de naam Kortenhorst in diverse officieele bescheiden werd opgeteekend.

Reeds aanstonds in het eerste deel der Cameraarsrekeningen komt op blz. 32 een post voor, als volgt omschreven, die de aandacht verdient:

Anno 1337

Item in platea

Theoderico Cortenhorst i.i.j.u (")

Ik teeken hierbij aan, dat de voornamen Theodericus, Theodorus, Die-reck, Dierck, Dirk en Dorus vanaf de oudste tijden, door alle geslachten heen, met den naam Kortenhorst verbonden zijn gebleven, en ik zie hierin een aanwijzing, dat wij met éénzelfde familie te maken hebben. Hierover later nog meer

Uit deel II noteer ik:

Anno 1359. Item receptum de excessibus civitatis per annum predictum à Lubba de Cortenhorst j u

(Insgelijks ontvangen wegens uittredingen uit het burgerrecht gedurende genoemd jaar door Lubba van Cortenhorst: X ponden).

Omstreeks 1366 hadden de munten de volgende namen en

waarden:	1 pond	f 2.56
	1 schelling	0.128
	1 penning	0.0106
	1 plak	0.32
	1 groot	0.16

In later jaren werd de munt herhaaldelijk besnoeid; we zouden nu zeggen: gedevalueerd.

(1) Het Kerkelijk en Wereldlijk Deventer (1772).

(2) platea = straat; i.i.j.u beteekent een aantal ponden.

Verder haal ik uit deel II aan:

Anno 1380. Van gheelde dat onse stad ghehent heft:
van Johanne van Cortenhorst daer hi onser stad
ghehent heft 100 oelde Vrancrixsche schilden
31 plak vor den sch. maken 310 ponden.

Anno 1381. Vor gheelt dat onse stad schuldigh was,
Johanne van Cortenhorst 100 oelde Vrancrix,
sch. die maken der vorscr. Johanne vor hant-
gheelt van tweek jaren die hem achtentedich
waren vor den vorscr gheelde 20 oelde Vranc-
rix sch. die maken 62 ponden.

Scepen ende raet onser stad vor hoer alinghe
gheelt dat sie tot dessen dage to onser stad
ghehent hadden ende onser ghemeente vor hoer
halve gheelt dat sie tot dessen daghe onser
stad ghehent hadde dier eensdeels haer alinghe
gheelt de vorscr. Joh. betaelt heft hier af be-
wysset hi die particulieren in eenre cedel 3104
ponden 12 schelling.

Deel VI. Van alrehande saken.

Anno 1382. van Johanne van Cortenhorst die hie onser stad
weder ghaf van hantgheelde dat hie van onser
stad gheboert hadde 10 oelde sch. maken 31 pon-
den.

Gelijk ge ziet, werd in de boeken van den Deventer gemeente-ontvan-
ger onze naam "van Cortenhorst" geschreven. Later werd eenzelfde
naamdrager eveneens met "van Cortenhorst" aangeduid, doch daarnaast
als "van Kortenhorst" en "Kortenhorst" of "Cortenhorst" tout court.

Terwijl over de hierboven genoemde Theodericus, Lubba en Johannes
geen nadere bijzonderheden bekend zijn (uit de bedragen die Johannes
aan de stad leende, zou men kunnen opmaken, dat hij een vermogend man
en wellicht een bankier was) weten we omtrent een tijdgenoot veel meer
bijzonderheden.

WERNER KORTENHORST (1340 - 1414).

Het actieve leven van Werner Kortenhorst (hij heet soms Werner van
Cortenhorst, Werner Kortenhorst of Werner van Kortenhorst) omspannt de
bloei-periode der Stad tussohen 1368 en 1414, dat zijn derhalve 46 ja-
ren. Ik ontmoette zijn naam het eerst in het derde deel tweede helft
der Cameraarsrekeningen (tinsen uit coelghaerden). Hij zal in het jaar
1368 een jongeling van - laat ons zeggen - tussohen de 25 en 30 jaar
geweest zijn, zoodat we mogen aannemen, dat hij een leeftijd tussohen 70
en 80 jaar heeft bereikt. Hij zal geboren zijn omstreeks 1340 en was
dus een tijdgenoot van Geert de Grootte, die te Deventer tussohen 1340
en 1384 leefde. Een goed overzicht van de tijdsomstandigheden van die
dagen, met name van den toestand op kerkelijk, religieus en cultureel
gebied, kan men vinden in het boek "Overijssel", bij Jan en Annie Ro-
mein "Erflaters van onze Beschaving"; deel I, blz. 39-75 (Uitgave N.V.

Em. Querido's Uitgevers Maatschappij te Amsterdam 1941) en in het verslag van de herdenking van het 600ste geboortefeest van Geert de Grootte, uitgegeven door het "Comité voor de herdenking van Geert de Grootte's geboortedag te Deventer", verschenen bij Kluwer te Deventer.

Wie tijd en lust heeft om het dagelijksch leven van het middeneeuwsche Deventer van omstreeks 1366 te leeren kennen, raadplege het in 1906 bij Nijhoff uitgekomen boek van Dr. F. Buitenrust Hetteema en Mr. A. Telting, getiteld: "Een bezoek aan een Nederlandsche stad in de XIVde eeuw".

Werner Kortenhorst was schepen en raad van Deventer in de jaren 1391 tot 1414 (Dumbar, blz. 74 en 75). Toevallig is ook de plek, waar hij gewoond heeft, bekend.

In den catalogus der archieven van het Grootte (vroeger Heilige Geesten-) en Voorster Gasthuis te Deventer, opgemaakt door Mr. J. S. van Doorninck, archivaris van Overijssel (gedrukt te Zwolle, bij de Erven J. J. Tijl in 1878, 1e Stuk, vel 1 - 17, is in de nos. 250, 258 en 291), telkenmale sprake van een donatie aan het H.-G. Gasthuis uit de erve en huis van Johan Hakesberge in de Polstraat, tusschen wijlen Werner Kortenhorst en Claes Hughinge. Bovendien wordt in no. 250 dat huis nader aangeduid als staande bij "de Zantpoort". De straten van Deventer, die - gelijk gezegd - naast een topografische ook een juridische beteekenis hadden, worden steeds in dezelfde volgorde genoemd en daarbij staat de Polstraat als de "eerste Straat in rang" steeds voorop. (Dumbar, deel I, blz. 65 en blz. 67).

Deze straat grensde aan het Raethuis in de nabijheid van het kerkhof (Dumbar I, blz. 16).

Men moet zich van de straten eener middeneeuwsche vestingstad (die in ons geval ongeveer 10.000 inwoners zal geteld hebben) geen overdreven voorstelling maken. Ze waren bijna alle zeer nauw en krom en als verkeersaderen onvoldoende voor het drukke verkeer met karren en wagens. Bij regenachtig weer waren ze zoo modderig, dat ze nauwelijks doorwaadbaar waren.

De kaart van Deventer van Johan Blacu (1649) is gereproduceerd in het boek "Overijssel", blz. 616 en 617.

Werner en Johannes Kortenhorst - wellicht elkanders broers, zoons van den eerder genoemde Theodericus, maar daaromtrent staat niets vast - waren notabelen in het oude Deventer. Zij behoorden tot de aristocratie der stad.

Werner had als uitvloeisel van zijn lidmaatschap in de Magistraat tevens den titel van weidegraaf en stadstimmermeester. Over de "weidegreven" heb ik reeds een en ander medegedeeld. Het ambt van timmermeester was te vergelijken met dat van stadsarchitect of met dat van wethouder van openbare werken.

In de cameraarsrekeningen komt de aard van dit ambt duidelijk naar voren ¹⁾.

¹⁾ Mr. J. Aognoy heeft in 1924 een publicatie het licht doen zien over "De Timmermeesters, Weidegraven, Hoofd-, Brug-, Straat-, Wegen- en Artilleriemeesters." Op blz. 31 is opgenomen:

1. De rekening van de timmermeesters Lubbert Johansz en Werner Kortenhorst over 1414 (fragment).
2. Rekening van de timmermeesters Lubberts Johansz en Evert Lewencamp "na Werner Kortenhorsts doode" over 1414.

Op blz. 43 van het boek van Mrs. Buitenrust en Telting wordt over de timmermeesters het volgende medegedeeld.

"Nu hebben wij nog de timmermeesters, of zoo ge wilt, de deputati ad structuram et custodes laterum, en deze bekleeden waarlijk niet het minst gewichtige en minst drukke ambt. Vooreerst zorgen zij voor alles wat er van stadswege wordt gebouwd en in dit opzicht is er in de laatste tijden heel wat gebeurd, denkt maar eens aan de groote verbouwing van het raadhuis, het nieuwe gruihuis, het nieuwe "waenthues"; zij houden het oog op het plaveien der straten; dan moeten zij de stadsmuren en -poorten in goeden staat onderhouden en bij dit alles hebben zij het toezicht op de stadstichelaars, steenhouwers en steenvoerders en letten zij er op, dat steen, kalk, hout en ander materiaal van goede kwaliteit is. Ook hout bewaren zij, om bij al het stedelijk werk te gebruiken, in hun "houthues" bij de Heestpoerte.

Doch dit is nog niet genoeg, alles wat verder maar iets met de verdediging der stad te maken heeft, behoort tot hunne werkkring; zij houden de oude grachten schoon en graven zoo noodig nieuwe, dan onderhouden zij de heercogghen en andere schepen van de stad, zij zorgen voor al het oorlogstuig enz. enz. (Ook de artillerie, modern sinds de uitvinding van het buskruit in 1330, behoorde tot het domein van hun zorgen).

Ja, nog niet lang geleden vond men op hunne rekening ook nog de kosten door de "scuttemeysters" aan de stadsweide besteed, maar daaraan is nu toch een einde gekomen".

Wat voor soort menschen zijn die oude Deventenaren geweest? Kunnen wij ons een voorstelling maken van hun levenshouding, hun omgangsvormen, hun kleedij en karakter?

Arnoldus Heymericus geeft hieromtrent een antwoord, dat voor onze voorouders haast al te vleiend lijkt. Heymericus spreekt van een Gens benefica et admodum hospitalis (een melddadig en herbergzaam volk), waarop hij volgen laat:

"Stats manvolk is bleeft, eerbaer in kledi; dèze leven behoerlijk van hunne eige inkomsten, gene van den koophandel, andere weder van hantwerken en ze gaen betaemlijk gekleedt.

En wat is het doch nodigh van de vrouwen gewag te maken, maardien ze de gehele landstreek door gehouden worden voor uitmuntende in eerbaerheit en als voortrefflijke voorbeelden van schoonheid: ja ik gelove dat 'er iemand kan zijn, die zulks lochenen zal. O hoe lief-tallig zijn ze van gelaet, hoe regelmatig in haer tret, hoe well-valligh hare kledi, hoe bekoorlijk zijn hare zeden; ook laeten se zich met genen mannen in gesprek die niet vroom en oprecht te boek staet. Hare mannen zijn ze allen onderdanigh, schuwende de onkuische de overige kuischlijk beminrende; maer als het haer gebeuren mag gasterijen en andere vrolijke maeltijden bij te wonen, dan weten ze elks onbezonnenheden met woorden zoo aerdigh te beteugelen als men elders ooit gehoopt heeft; ja voegen zich bij de reien der maegden op die vrolijke bijeenkomsten daer men gewoon is zich met danschen te verlustigen: doch indien men iemand onder haer t'eoniger tijt verdenke van eenigh bedreven quast, die wordt van de andere als een wanschepsel geschuwt; waerom ook de mans als tegen haer

met geen argwaan ingenomen een deugtzame en gelukkige echt genieten.

Die Burgerie is een volak van goeden aert, openhertig, gesegbaer en minnelijk, eerbaer in kleedinge, middelig in weertschappen en gasterijen die sij onderling geern en dickmaels holden. Sij sijn genoeg tot vrede ende van moets genoeg in den oorlog. Haer vreedsaemheit blijkt daer aen, dat men gedenken ofte leesen mach eenigen inwendigen krijch of tweedracht gehadt hebben: dan Anno 1522 isser een laestige buije en oploop erresen in tijdt van de Geldersche vede door een woord onbedachtelijk gesproken en qualijk verstaen, waer uit de Burgerie quaet achterdencken op haer Magistraet krijgende die waepenen in den haent hebben gevat ende die Magistraet t'ontijdt dootelijk ver stelt; vergeetende uit vier en twintig sestien die bequaemste mannen.

Haeren moet is gebleeken voormaels in verscheiden belegeringen soo die Hertogh van Gelderland en Hertogh Carel van Borgondien hen aengedaen hebben en onlanx in den oorlog van de naeste jaeren niet alleen met uytvallen en schermutseren tegen haere vyanden maer ook uittrekkende met vliegende vaendelen tot secours van haer medeleeden ende naeburen; als die Steden Zwolle en Hattum Anno 1580. Sij sijn ook kloek in den koophandel ende dat is haer principael bedrijf, negocierende wijt en sijt in allerhande waeren; maer voornamelijk wynen, graenen, hoppe, wollen, wollen- en lijnen laekenen, honick ende wasch, boter ende keze, haering en stokvisch soo van Berge in Noorwegen ¹⁾ is komende in welke Stadt sy bysondere privilegien hebben.

Ende hoewel sus beesich hebben sy nooyt in vergetenis gestelt die lieberale kunsten, hebbende haer jeucht altoos versien met een goede triviale schole, daer sy soo verre geleert worden tot dat sy bequaem sijn die Universiteiten te bezoeken: hebbende veel eer gehad soo groote toeloop van vreemde studenten, dat men die straten daer van sach krielen. Die vrouwe sijn suverlyck, helder en klaer, hebbende goet verstant van huisholden, neerstich en arbeidsaem in 't selve, vryborstich van woorden, kloek in die koopmanschap".

Om dit aantrekkelijk beeld onzer voorouders nog verder af te maken haal ik nog eenige regels uit de zinnebeelden van Jan van der Veen aan, aldus zingende:

bekleede met Burgerij

Romeinelijk befaemt en vreedsaem in 't bestuuren
Die kranen zijn ter wagt en leeuwen op de muuren
En sonder poppenpronk een pronk van schutterij
Gewapent met het hart, ja trots soldaterij.

¹⁾ De handel op Bergen in Noorwegen was voor een groot deel in Deventer handen. Van Deventer uit werd de gedroogde visch naar elders, vooral naar Duitschland geëxporteerd. In den loop der jaren vestigden zich een aantal Noren in Deventer en omgekeerd emigreerden inwoners van Deventer naar Bergen. Of onder deze laatsten zich familieleden bevonden en of hun afstammelingen daar nog wonen is een zaak, die na den oorlog onderzocht kan worden.

Om nu tot het door Werner bekleede ambt terug te keeren, moet ik mij een kleine uitweiding veroorloven op het gebied van het Overijselsche stadsrecht, waaruit ten overvloede blijkt, hoezeer de Deventenaren prat gingen op de hoogheidsrechten van hunne stad. Stads privilegiën waren opgeteekend in een boek, dat den trotschen naam "De Gulden Adelaer" droeg. Een extract daaruit werd jaarlijks in de plechtige vergadering der gezworen gemeente twee dagen vóór "Petri ad Cathedram" (22 Febr.) voorgelezen. Uit wat hieronder volgt, blijkt wel, hoe sterk bij de keuze der Magistraat gelet werd, niet alleen op de notabiliteit der candidaten, maar ook op hun onafhankelijkheid van eenige "buitenlandsche" macht.

Ook is het duidelijk, dat burgerplicht in die dagen ging boven persoonlijk inzicht.

In het oude Statsboek is te lezen: "Weer ennich onser Burgeren die in der Stad Raede gekaezen wurde en hem des verweerde dat hys nyet doen en wolde, die solde daerom gelden x x pont; ende nochtans solde hi et doen. Dat is te verstaen, dat men hem bieden solde soe langhe hie goet hadde in Deventer".

Van oudsher werd de Schepenstoel onwaardig geacht: "die des Heeren klederen droegen (d.i. die in dienst waren van de Utrechtsche Bisschoppen, Heeren van de Landen van Overijssel); die eens Heeren Gezworene Raeden waren; die geene leggende goederen binnen Deventer bezaten en niet redelijk gegoedet waren; die in Stats goet zaten, en sulks niet betaelden of overleverden op die tyden als zy schuldigh waren; die onecht; ofte manslachtig waren, die lijfeigen waren en welker vaders of broeders in den Raet zaten: waarby naderhant gevoegt is, dat zes jaeren bezete Burgors moeten geweest zijn" (Zie Dumbar, deel I, blz. 59 en 60).

Zooals we gezien hebben, wisselden de schepenen en de raden elkan- der af. Volgens het Oude Statsrecht was aan de Raeden toevertrouwd: "t opzicht over de Bruiloften, Kinderbedden, Begankenissen en dierge- lijcke", de rest van de bestuursfuncties behoorde tot het domein der Schepenen.

De laatste dagen der maand Februari beteekenden sinds onheuglijke tijden voor de burgers der stad Deventer politieke hoogtijdagen. ')

De Magistraat was dan verplicht binnen 14 dagen vóór het feest Pe- tri ad Cathedram, dat op 22 Februari herdacht wordt, de vergadering der Gezworenen bijeen te roepen teneinde daarin haar voorstellen te doen behandelen en verantwoording af te leggen van het gevoerde be- wind. Dit parlement - want zoo mogen wij deze vergadering wel ken- schetsen - had bovendien de taak de jaarlijksche "keur", d.i. de ver- kiezing van de Weidegreven, van de Schepenen en Raden en van de ont- brekende Gemeensluiden te doen.

Twee dagen vóór Petrusdag moesten de "Vrienden van de Gezworene Gemeente" 's morgens tegen tien uur uit elke straat twee Zendboden (afgevaardigden) naar het Raadhuis in de Raadkamer doen verschijnen om de Uittrekselen uit den Gulden Adelaar aan te hooren. Zoodra op dien

*) Wat hier volgt is vrijwel letterlijk ontleend aan Dumbar I, Hoofd- stuk X, blz. 63 en v.v.

20en Februari de klok 10 uur had geslagen, zetten beide "Heeren in den tijd", dat waren de regeerende burgemeesters, zich op hun gestoelte in de prachtig gebeeldhouwde Schopenbank en lieten met open deuren (deze vergadering was n.l. openbaar) terstond daarna door den jongsten Secretaris "luidkeels" de privilegiën der Stad voorlezen, waarna de Zandboden door de Kamerer en beide "Heeren in den tijd" in de groote zaal van het Raadhuis - het was intusschen 11 uur geworden - werden onthaald op Spaanschen wijn, Rijschen Brandewijn en tafelkoek.

Op den vooravond van St. Peter, maar vóór 10 uur 's morgens (de heeren ontzegden zich blijkbaar hun nachtrust), vergaderden de Straatheeren en Straatbroeders van de Overstraat met mantelen omhangen op het Raadhuis en die der zeven andere Straten, eveneens met mantelen bedekt, in St. Lebuinus Kerk. De klok 10 uren hebbende geslagen, gaat iedere Straat bij paren, achter zich hebbende een van de Staatsboden met den degen opzij en zijn paarschen mantel bedekt van daar naar haar wijk om onderzoek te doen naar den toestand der putten en pompen met de daarbij behoorende brandemmers, van waar ze wederkeert naar haar verzamelplaats, daar de leden voor een korten tijd van elkaar afscheid nemen, om 's middags weer samen te komen. Het overige van dien dag (en nacht?) brengen zij door met eten en drinken in haar bijzondere herbergen.

Wanneer het uur voor den plechtigen Keurdag aangebroken is, gaan des morgens de Leden der Gezworen Gemeente, in het zwart gekleed en met zwarte mantels gedekt, uit hun huizen. De Magistraat en haar Geheimschrijvers, eveneens in 't zwart gekleed, begeven zich van het Raadhuis naar de Minderbroederkerk in de Mis. Na de plechtige Hoogmis, opgedragen door den Deken van het Kapittel, geassisteerd door de vicarissen, schaart het hooge gezelschap zich in cortège. De afgevaardigden volgens haar rang voorop, gevolgd door de Magistraat en hare secretarissen.

Aan den kop van den stoet schrijden vier Roedendragers met hun vier groote roeden, rijkelijk met zilver beslagen, in de handen en met hun paarsche mantels. Onder het geschal der trompetten en bazuinen, uitbundig begroet door de saamgestroomde menigte, begeeft de Magistraat zich naar het Raadhuis, waar de tafel gedekt staat. De Gezworene Gemeente passeert het Raadhuis en groet eerbiedig, maar met gedekten hoofde den Magistraat en begeeft zich naar het "Wanthuis", het groote magazijn, waar de vreemde kooplieden uit kracht van het stapelrecht, hun bont geverfde lakens moesten opslaan. De machtig groote ruimte van deze zaal is door middel van lange haardsteden in achten verdeeld, elk deel omringd met vier banken tot gemak der Straten, plaats biedend voor de zes afgevaardigden om aldus afzonderlijk "zonder inspieringen" van wien ook te kunnen beraadslagen. De vergadering bestaat derhalve uit maximaal $8 \times 6 = 48$ leden.

In het Wanthuis aangekomen, worden door de acht Stadsdienaren voor iedere Straat gezet: drie tinnen schotels, eene gevuld met koude ham, een met gebakken vorens (als deze niet voorhanden zijn, wordt stokvisch opgediend) en eene met haringen in vleeschnat geweekt. Verder twee tinnen borden, een met boter, een met zoetemelks-kaas; ook wordt overvloed van wait- en roggebrood, met wijn, dun en dik bier naar believen, opgediend.

In de Raadkamer wordt volgens gewoonte insgelijks opgedischt: een groot stuk gekookt rundvleesch, twee schotels met hammen, twee met gebraden vorens, twee met stokvisch en twee met wit- en grof tarwebrood. Als tweede gang wordt opgediend: boter, kaas en gerookte ossentongen.

Tusschen 12 en 1 uur worden, op de wijze als dadelijk blijken zal, eerst de twee Weidegreven door de Gezworen Gemeente gekozen. Zij gaan zich plechtig in het Raadhuis aan den Magistraat voorstellen.

De eerste formaliteit bestaat in het "afboonen". Aangezien elk der acht straten slechts één stem uitbrengt en staking van stemmen binnen de Straat voorkomen dient te worden, is het noodig, dat één afgevaardigde uit elke straat, bij het lot aangewezen, uitvalt. Achter dit uitboonen steekt bovendien nog een ander motief. De afgevaardigden mogen n.l. niet van te voren ruggespraak houden over de te verkiezen leden der Gezworenen en der Magistraat. Mocht dit verbod desondanks overtreden zijn -- men kan nooit weten! --, dan wordt door het lot, d.i. door een Godsoordeel, de overtreder automatisch verwijderd.

De jongste Secretaris smijt zes boonen, te weten vijf zilveren en één zilver vergulde in een hoed, drukt deze dan van boven te zamen, houdt haar omhoog en laat daaruit van opzij door ieder lid van de Straat een boon trekken, bij het oudste lid beginnend. Die de vergulde boon trekt, gaat naar de "Boonistenkamer".

De achtergeblevenen, "de Keurnooten", leggen hierop den eed af, luidende:

"Die wij tot Schepenen en Raden ende ter Gemeente kiezen zullen, dat wij die kiezen zullen voor de wijste, voor de beste en voor de nutste tot onser Stadtsbehoeff. Dat ons Got alsoe helpe ende sijn Hilligen".

Aan den eed gaat een handslag aan den "Oudsten Heer in den tijd" vooraf.

Bij het vertrek der Schepenen geeft de derde Secretaris aan den oudsten van de Polstraat een brief af, waarop de namen der 12 Schepenen en der 4 (of 12) Raden van het vorig jaar staan geschreven, om te kunnen weten in welke vier Straten voor het volgende jaar Raden moeten zijn. De Schepenen en Raden moeten n.l. gekozen worden uit de aftredende leden en verder uit de leden der geheele burgerij.

De deur van het Wanthuis wordt thans gesloten en de Gemeensluiden gaan over tot de candidaatsstellingen en tot de verkiezingen. Al het voorgaande was slechts voorbereiding.

Allereerst wordt begonnen in de vacaturen der gemeensluiden te voorsien. De Straten mogen n.l. wel kandidaten voorstellen, maar de verkiezing zelf geschiedt door alle gemeensluiden bij coöperatie.

Telkens wanneer een nieuw lid van het hooge kiescollege een meerderheid heeft verworven, wordt deze benoeming door de 16 Zendboden aan den Magistraat medegedeeld, die -- na toetsing der geloofsbrieven -- haar goedkeuring aan deze keus verleent, waarop zij plechtig in het Raadhuis worden beëdigd en wel met een zuiverings- en een belofte-eed. De nieuwbeneemde Gemeensluiden nemen terstond deel aan de verkiezingen van leden in de nog bestaande vacaturen.

De techniek dezer verkiezingen is aldus geregeld.

Tusschen den schoorsteen en de deur van de groote zaal in het Wanthuis is in den vloer met koperen spijkers een groote Ring afgeteekend,

/ Hierop volgt de plechtige verkiezing der ontbrekende Gezworenen en Raden.

in acht sectoren verdeeld, gemerkt met de eerste letters der acht Straten. De Zendboden nemen straatsgewijs elk in hun eigen sector van dezen cirkel plaats. Men zou deze Zendboden tezamen de Commissie van Rapporteurs kunnen noemen. Zij begeven zich telkens naar de zitplaatsen van hun Straatgenooten en brengen, in den Ring teruggekeerd, de voorstellen van hun Straat aan de andere Zendboden over. Het is gewoonte, dat de Zendboden, die het eerst in den Ring zijn aangekomen, door het stampen met den voet op den vloer de achterblijvers aansporen wat haast te maken. Zoodra alle Rapporteurs in den Ring staan, zegt de oudste Zendbode der voorstellende Straat: "De N.N.Straat stelt voor tot haren zeden Gemeensman den persoon van N.N."

Hierna wordt de Ring verbroken en brengen de Zendboden der andere Straten van dat voorstel verslag uit aan hun Straatbroeders, die daarover straatsgewijs hoofdelijk stemmen. De oudste Zendbode der voorstellende Straat vraagt dan, als zijn collega's weer in den Ring zijn getreden, of het voorstel wordt goedgekeurd. Het formulier van voorstemmen luidt: "De man is goed", van tegenstemmen: "Beter keus". Met het oog op de mogelijkheid, dat de eerste voorgestelde candidaat geen meerderheid haalt, moet men altijd zorgen een remplaçant bij de hand te hebben. Men noemt dat: een candidaat "in den mouw hebben".

De Schepenen en Raden worden op dezelfde wijze verkozen: de Polstraat als eerste in rang gaat altijd bij het stellen van candidaten en het uitbrengen van haar stem vóór.

Als de verkiezing tot een besluit heeft geleid, begeven zich de 16 Zendboden met het proces-verbaal van den uitslag naar de Magistraat, die de geloofsbrieven onderzoekt en haar goedkeuring aan de keur hecht.

De Zendboden deelen dit besluit aan de Gezworenen mede, die daarop naar huis gaan. Hierop wordt aan de nieuw gekozen Schepenen en Raden ten stadhuize de zuiveringseed afgenomen.

Intusschen beginnen de klokken der talrijke kerken en openbare gebouwen te beieren ten teken dat de keur is geschied.

De nieuwe Magistraat, met de teekenen harer waardigheid omhangen, verlaat twee aan twee de Raadkamer en schrijdt langs de 16 Zendboden, die in twee rijen op het plein staan geschaard, naar de St. Lebuinuskerk om God te danken voor Zijn gunst aan haar bewezen en verder te smeeken, dat het Hem moge believen haar in het nieuw ingetreden jaar harer regering te ondersteunen met Zijne kracht uit de hoogte, opdat haar bewind voorspoedig moge zijn ten dienste van deze Stad.

Eerst daarna leggen de nieuwe bestuurders, op het Raadhuis teruggekeerd, in het openbaar ten overstaan der Zendboden den gebruikelijken eed af.

Een maaltijd op het Stads Wijnhuis besluit dezen grooten dag. De nieuwe Magistraat - die in de meeste gevallen in hoofdzaak uit de oude leden bleef bestaan, want de Gezworenen stelden prijs op een stabiel ervaren bewind - nam het bestuur in handen.

Het was te verwachten - en zoo is het ook - dat Werners naam tallooze malen in de boeken van den Deventer gemeente-ontvanger zou verschijnen.

Ik zal deze plaatsen niet alle afschrijven en mij beperken tot die, welke betrekking hebben op een enkele bijzondere gebeurtenis.

Uit eenige posten ¹⁾ uit het jaar 1391 blijkt, dat een vijftal schepenen, waaronder Werner, in den stadskelder aan gevangen misdadigers een verhoor heeft afgenomen. De heeren schepenen hadden tevoren gezamenlijk op stadskosten een maaltijd genomen. De misdadigers, n.l. Steven van Horstlo en twee gezellen, werden ter dood veroordeeld en de stadsbeul Peter, "meyster van den zweerde", voerde het strenge vonnis uit. Zijn loon voor deze executie, hierin bestaande, dat hij de gevangenen "afgehouden hadde en die hovede op de stakene ghezat ende wijn die hi voer ende na gedronken hadde", bedroeg 4 pond.

Ook de kosten voor de spietsen, waarop de afgehouden hoofden geprikt werden, zijn behoorlijk verantwoord: 14 schellingen.

Vervolgens diende de doodgraver Hendrike zijn rekening in (12 sch. 10 d.).

Dat alles ging echter niet zonder dat met den amptsman van Zallant Henric van Kryekenbeke en met de gheburen van Heten, die de misdadigers hadden weten te vangen en aan het gerecht hadden overgeleverd, in de wijntaveerne der stad behoorlijk geschranst was (kosten 2 pond 16 S.).

Ook de cipier, de stadsbode Otten, diende zijn onkostenrekening ad 5 S. 3 d. in.

Het spreekt wel vanzelf, dat na de begrafenis der drie boosdoeners de heeren van het gerecht en de stadsboden niet met een leegen maag en dorstige keel huiswaarts konden keeren. Dit begrafenismaal kostte de stad 3 pond 12 S. 10 d.

Hoewel Dumbar noch andere historici den aard van Steven van Horstlo's misdaad vermelden, mag wel aangenomen worden, dat deze schavuit en zijn gezellen zich aan roofmoord hadden schuldig gemaakt.

Inmers, volgens de middeloeuwsche rechtspraak verdiende: "den dief de galghe, den moordenaar ende den moordbrander 't rat, manslach ende roever 't swaert, den valscher den ketel, den spievre (spion) de oghen, den pontsnider (muntsnoeier) den duem".

Een zaak van veel meer gewicht, waarbij Werner Kortenhorst als Raad van Deventer betrokken was (zijn naam wordt in Dumbar, deel I, op blz. 642 genoemd), betrof een dagvaarding van den Roomsch-Koning Wenceslaus van Bohemen, door een hofbode, genaamd Henze Holtappel, op 25 Juni 1397 tegen den Deventer Magistraat uitgebracht.

Deze hofbode overhandigde met de gebruikelijke plichtplegingen aan Schepenen en Raden een gezegelden keizerlijken brief, waarin dit doorluchtig college gesommeerd werd voor het Hofgerecht te verschijnen wegens een klacht van 's Konings schenker, Dytrichs Craen. Wat deze Craen eigenlijk te klagen had, blijkt uit de stukken niet, maar het zal wel betrekking gehad hebben op een eisch van Craen om zich weer in Deventer te mogen vestigen, nadat hem het binnentreden der stad verboden was geworden. Aangezien Schepenen en Raden in deze dagvaarding een inbreuk zagen op de vrijheden, rechten en privilegiën der stad, hebben zij in plechtige zitting eenparig besloten niet voor het Hofgerecht te verschijnen. Van dit besluit is een notarieele acte opgemaakt,

¹⁾ In Cameraarrekeningen, deel VI, wordt de naam van Werner van Cortenhorst vermeld in de nos. 60, 64, 72, 80, 86, 87, 110, 120, 179, 187, 193, 202, 215, 221, 231, 232, 241, 243, 247, 266 en 278.

welke aan den keizerlijken bode werd meegegeven. Zekerheidshalve zond het stadsbestuur zijn advocaat Mr. Berent Gobelini den Hofbode achterna om in Praag, waar de Roomsche-Koning resideerde, te weten te komen of de weigering ernstig zou worden opgenomen.

Dat bleek inderdaad zoote zijn, want in het volgend jaar verscheen opnieuw een boodschapper met een gezegelden keizerlijken brief, waarin de schepenen nominatim ter verantwoording werden geroepen. Opnieuw weigerde het stadsbestuur deze inbreuk op de stadsrechten te gedoogen en zond enige afgezanten van den Raad naar Praag voorzien van de officieele bewijsstukken omtrent de van ouds bestaande en door 's Konings voorgangers bevestigde stadsrechten. Deze afgezanten hebben hun opdracht zoo goed vervuld, dat de Keizer niet alleen de dagvaarding introk, maar zijn ongelijk schriftelijk erkende. Bovendien gelastte de Koning schrapping van alle aantekeningen, deze zaak betreffende.

Een volgend, niet minder belangrijke kwestie, waarbij Werner van nabij betrokken was, gold het recht op de IJsseltol te Hattum.

Herhaaldelijk was er omtrent deze en andere IJsseltollen strijd geweest tusschen den Bisschop van Utrecht (onder wiens gezag Overijssel toentertijd stond) en den Hertog van Gelderland. (Het zou trouwens de laatste twist over dit netelig onderwerp niet zijn.)

In 1407 laaide deze strijd, die steeds door de IJsselsteden gewonnen was, in alle heftigheid op.

Het verhaal is interessant genoeg om het - zij het ook hier en daar verkort - uit Dumbart (Deel II bl. 39 t/m 42) over te nemen.

"Wanneer men in den beginne des jaars 1407 den IJssel, van het ijs bevrijdt, wederom begost te bevaeren, deden die van Hattum, of etlyke Geldersen, de schepenen, met goederen voor die van dese Stat of voor andere Ingezetenen der Provincie van Overijssel bevragt, of naer dese Stat willende of van dese Stat komende, voorbij Hattum vaerende, aen, door schuiten daartoe met gewaepent volk uitgerust, willende dat de Schipper daer zouden aanleggen en eenen ongehoorde tol te betalen, de onwilligen met geweld er toe nootzaekende. Hierover schreef onze Magistraat aen den Utrechtschen Kerkvoogd, als Heer van Overijssel, den 27 sten Maart een Brief."

In deze missive werd de Bisschop "de lieve en gheminde Here" dringend verzocht tot den Hertog van Gelre een brief te schrijven teneinde aan het geweld van "die van Hattum" een einde te maken.

"En als hierop na verloop van eenigen tyt geen antwoord quam, lieten de Gecommitteerden der drie Steden, Deventer, Kampen en Zwol, binnen dese Stat vergaedert, volgens de aen hen daertoe verleende magt, den volgenden brief aen den Bisschop afgaen."

Hierin wordt verwezen naar den brief van 27 Maart en tevens gevraagd den Hertog van Gelre een ultimatum te zenden, afloepende "tusschen nu ende en sonendaghe naest comede", aan welk dringend verzoek de Bisschop gevolg gaf.

Inplaats op dit ultimatum in te gaan schreven de Raeden des Hertoghs van Gelre uit Arnhem aan den Bisschop een brief, waarin zij

een procedure voorstelden om ter plaatse het geschil te beslechten.

"De Bisschop uit dit antwoord genoegzaam bevroedende dat de Gelderschen niet gezint waren, de Hattemsche de gepleegde feitelikheden te doen boeten; maer in tegendeel voorhadden om den vrijen vaert des IJsselstrooms in twijfel te trekken, wees de door hun voorgeslagene minnelijke byeenkomst van de hand; gaf den volgenden dagh (Vrijdag na Pinksteren) van dit alles kennis aan de Steden Deventer, Kampen en Zwol, wier gemagtigen des tijds binnen Deventer vergadert waren, door eenen brief, en verklaerende vervolgens daer bij van oordeel en gevoelen te zijn dat men, inval er noch schepen lagen voor Deventer, welke den IJssel wilden afvaeren, dezelve met magt van volk uit Deventer en het platte lant van Sallant voorbij Hattem behoorde te doen geleiden.

De Bisschop, Frederik van Blankenheim (1393-1423) de laatste bisschop sinds de 12de eeuw, die ook als wereldlijk vorst werkelijke heerschappij in het verbrokkelde Bourgondische Feodale rijk heeft bezeten 1) was zich wel bewust deze krachtproef tegen zijn rivaal in Arnhem te kunnen wagen, wanneer hij de rijke en krijgshaftige vrije steden en vooral Deventer zijn "Lieve Vrende" achter zich had. Het was trouwens voor den handel der Hanzesteden met hun achterland in Holland een levenskwestie, dat de vaart langs den IJssel vrij bleef en niet onder contrôle van de Gelderschen werd gesteld.

Volgens instructies van den Kerkvorst stelde de "Amtman van Sallant" zich op verzoek van den Deventer Magistraet ter beschikking van het stadsbestuur en verscheen met 60 van zijn "onderhorige huislieden" binnen de poorten der stad.

Ook Deventer zelf liet zich niet onbetuigd. Ik laat nu verder Dumbaar het verloop dezer expeditie beschrijven.

De Amtman met zijn mannen "vertrok in het geselschap van een merkelyk getal van Deventers Burgeren en Schutten, onder het opzicht en bevel van vier Leden uit de Magistraet, te weeten Werner Kortenhorst, Kessel Avereng, Lubbert Budel en Egbert Bodeker, den naest volgenden dagh in den vroegen morgenstont met gemelde Schepen (n.l. de koopvaardij-schepen, die bij Deventer voor den wal lagen en niet zonder convooi langs Hattem naar Amsterdam varen durfden) van hier voorby Hattem naer Kampen, daer ze des avonts gelukkig aenlanden. Hiervan gaf onze Magistraet des woensdaegs kennis bij eenen brief aen den Bisschop, die daer op aen haer op den volgenden dagh, zijnde Sacramentsdagh, dit antwoordt toevoegde."

In dezen brief wordt o.m. gezegd: "Ende laten u daer up weten, dat wi meynen dat wi noch gi an den zaken nyet misdaen hebben: want dat up onsen vriën stroom gheschiet is. Oer soe willen wi, of God wil, cortliken bi u comen in unse land van Zallant. God si mit u."

"Des voorsz. Rades vrienden dezer Stat en de Amtman met hunne onderhorige manschap, etlyke dagen binnen Kampen vertoeft hebbende, vertrokken met verscheide Hollantsche schepen, welke reets eenigen tyt te Kampen hadden gelegen en uit vreeze voor die van Hattem den IJssel niet hadden durven opzeilen, van daer wederom naer deze Stat quamen te zaemen aldaer behouden aen.

1) Dr. Jan Romein "De lage landen bij de zee" (1934) bl. 104.

Men verhaelt, dat de Hertogh van Gelre, van deze ondernemingen verwittigt, zoude hebben gezegt: "Dat zal de Deventerschen op den kop druppen." Dit is zeker dat hij aen de Afgezanten van Deventer, zoo kort daer na vaerdich stenden om naer hem toe te reisen en het gemelde doen met redenen te wettigen vrijgeleide weigerde: Ook schreef de Bisschop op S. Bonifacius dagh, dat is 5 Juny, aen deze Stat, dat de Hertogh van Gelre vrijgeleide gezonden had voor alle des Bisschops vrienden, welke den beraemden dagh over de zaak tusschen den Heer van Arkel nevens zijnen zoon te cenre en de Arent van Layenbergh en Willen van IJsendoren ter andere zijde, die binnen Aernhem was uitgeschreven, zouden komen bijwoonen, uitgezonderd de zulke welke schepen voorby Hattum hadden hielpen geleiden, op dat men zich daer na soude kunnen schicken."

Het kwam echter niet tot onderhandelingen, blijkbaar omdat de Magistraat van Deventer weigerde Werner Kortenhorst en zijn drie andere collega's schepenen en raden te desavoueren en voor het hoofd te stooten. (Ik teeken hierbij aan dat deze fiere houding wel schril afsteekt tegen die der Nederlandsche Regeering toen zij in 1936 tegenover een buitenland-sche Regeering, die een lid eener Nederlandsche handelsmissie van onverplichte sociale beleefdheden uitsloot en hem met een perscampagne bedreigde bakzeil haalde. Toevallig geldt het hier een nazaat van Werner Kortenhorst n.l. den inschrijver van dit verhaal.)

Ik vervolg mijn relaas. Tengevolge van den twist tusschen den Bisschop en den boezen Hertog stond de handel langs den IJssel volkomen stil. De Hertog bleef op zijn stuk staan en de vrije steden op het hare. Eerst in het volgende jaar - wanneer het onstuimigh gemoet des Hertoghs wat aen het bedaeren was geraekt en de Utrechtsche Kerkvorst dese saek met ernst begost aan te grijpen, stond gemelde Hertogh eindelijk vrijgeleide toe.

De preliminairen werden te Hattum gehouden en de diplomaten der stad waaronder Werner Kortehorst deden hun werk zoo bekwaam, dat de eindconferenties in Arnhem met 's Hertogs Raden konden worden voortgezegt en tot een gelukkig eind gebracht en wel "tot genoegen van deze Stat, welke in erkentenis der bleeftheden, van den Hertogh geduurende hun verblyf te Aernhem genoten, zond drie vette ossen aen gemelden Hertogh, die daer tegens wederom onze Magistraet beschonk met een hert."

====O====